

# TARİH ÖNCESİ DEVİRLERDE İNSAN

Sh: 68

Obsidyen: volkanik cam gibi keskin taş

Mikrolit: Çakmak taşı

## A. İNSANLIĞIN İLK DÖNEMLERİ VE YAZININ İCADINDAN ÖNCE İNSAN:

İnsanlık tarihinde yazının icadından önceki zaman dilimine tarih öncesi dönem denir. Tarih öncesi dönemi, insanların kullandıkları araç gereçler ve madenler dikkate alınmıştır.

Tarih öncesi devirlerin başlangıç ve bitiş zamanları bölgelere göre farklılıklar gösterir.

Yazdan önceki dönemlerde bütün insanların aynı sıralamayı takip etmemesi Tarih Öncesi devirleri birbirinden kesin olarak ayırmayı zorlaştırmıştır.

Yazının icadından önceki döneme **Tarih Öncesi Çağlar** ve Yazının icadından günümüze kadar geçen zaman dilimine ise **Tarihin Çağları** denir.

### Tarih Öncesi Devirlerin Genel Özellikleri:

1. Tarih öncesi devirler kesin sınırlarla birbirinden ayıramazlar. Tarih öncesi devirler her yerde aynı zamanda aynı sıra ile yaşanmaz. Tarih öncesi devirler kullanılan araç ve gereçlere göre isimlendirilmişlerdir. Tarih öncesi dönemde önemli gelişmeler çok azdır. Tarih öncesi dönemlere karanlık devirler de denir. Her toplum bütün devirleri sırasıyla yaşamamıştır. İnsanların ihtiyaçları icatları ortaya çıkarmıştır.
2. Tarih öncesine ait merkezlerde yazı ve yazıya ait hiç bir gelişme bulunamaz (Alfabe, Takvim, Para, Kitabe vb). Paleografya, Filoloji, Diplomatik, Nümizmatik, Epigrafya, Mühür Bilimi, Heraldik gibi konusu yazıyla ilgili bilimlerden bu devirlerin aydınlatılmasında yararlanılmaz.
3. Tarih öncesi dönemlere karanlık devirler de dense de bu devirlerle ilgili yeterli bilgi ve kaynak olmadığından böyle denmiştir. İnsanların ihtiyaçları icatları ortaya çıkarmıştır. Önemli gelişmeler çok azdır.
4. Taş Devri bölümlere ayrılırken insanların taşa yaptığı işlem göz önünde bulundurulmuştur. (Kabataş, Yontma ve Cilalı Taş gibi). Maden Devri bölümlere ayrılırken aletlerin yapıldığı madenler dikkate alınmıştır. Bakır, Tunç, Demir gibi.
5. Tarih öncesi devirlerin başlama ve bitişleri bölgelere göre farklılıklar göstermiştir. Bütün devirler bütün toplumlarda aynı anda yaşanmamıştır. Bu farklılığın temel nedeni coğrafi çevre ve iklim şartlarıdır.
6. Tarih öncesi devirler Mısır hariç normal seyrini izlememiştir. Bunun nedeni göçler sonucunda uygarlık alanında ileri toplumların diğer toplulukları etkilemesidir.
7. İnsanlığın gelişim sürecinde kullandıkları malzemeler sırasıyla taş, toprak ve maden (bakır-tunç- demir) olmuştur.
8. Bir bölgede Yontma Taş Devri'nden sonra Cilalı Taş, Taş- Bakır ya da Maden Devri'ne geçiş olmuştur. Ancak bir üst devirden sonra alt devir yaşanmamıştır.
9. Bir kazı merkezinde, eğer tüm devirler yaşanmışsa, en alt tabakadan üste doğru sırasıyla; Yontma Taş, Cilalı Taş, Taş- Bakır, Bakır, Tunç ve Demir devirlerine ait buluntulara rastlanır.

Tarih öncesi devirler, Sümerlerin yazıyı bulmasıyla (M.Ö. 4000-3000 yılları arasında) sona ermiş ve Tarih Çağları başlamıştır.

### 2. TARİHİN ÇAĞLARI

**İlk Çağ (M.Ö. 3500-M.S. 375)** Bu dönemin genel özellikleri; köleci toplum sistemi, şehir devletlerinin bulunması ve çok tanrılı din anlayışı ile Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi tek tanrılı dinlerin olması.

**Orta Çağ ( 375–1453)** Bu dönemin genel özellikleri; Avrupa'da feodalite rejiminin olması, İslamiyet ve Hıristiyanlığın yaygın dinler olması.

**Yeni Çağ (1453–1789)** Bu dönemin genel özellikleri; Mutlak krallıkların kurulması, Rönesans, reform ve coğrafi keşiflerin yapılması.

**Yakın Çağ (1789- ?)** Bu dönemin genel özellikleri; Milli devletler ve cumhuriyetlerin kurulması, sanayi inkişabının gerçekleşmesi ve dünya savaşlarının meydana gelmesi.

**Not:** İnsanlık tarihi için önemli olaylar, tarih çağlarının başlangıcı kabul edilmiştir.

### 1. TARİH ÖNCESİ ÇAĞLAR (DEVİR)

#### 1. ESKİ TAŞ DEVRİ (PALEOLİTİK):

MÖ 600.000 MÖ 12.000

İnsanlık tarihinin en uzun dönemidir.

Eski Taş Devri'ne, **Yontma Taş Devri** de denilmektedir. Yüz binlerce yıllık bir dönemi kapsamaktadır.

#### **Bu dönemin önemli gelişmeleri şunlardır:**

\*İnsanlar mağaraları barınak ve korunma yeri olarak kullanmışlar, yaşamlarını toplayıcılık ve avcılık yaparak sürdürmüşlerdir.

\*Bazı tarihçiler bu çağda ateşin bulunduğunu iddia etmiş. İnsanlar ateşi kullanarak soğuktan ve vahşi hayvanlardan korunmuşlar. Ateş öncelikle ısınmak, karanlığı aydınlatmak ve vahşi hayvanları korkutmak için kullanılmıştır.

**Bu çağın temel teknolojisi taştan yapılan kaba aletlerdir.** Paleolitik Çağ insanların mağaralara çizdikleri resimler insanların kendilerini ifade etmelerinin yanında önemli bir kültürel aktarımı da ortaya koymaktadır.

**Anadolu'da bu döneme ait; Yarımburgaz, Karain, Öküzini ve Beldibi** mağaraları ülkemizdeki önemli Paleolitik Çağ yerleşimleridir.

**Eski Taş Devirle ilgili buluntular:** çakmak taşlarının yontulmasıyla şekillendirilmiş hem silah hem de alet olarak kullanılan ilkel el baltaları, kemik ve ağaçtan yapılmış delici, kesici, kazıcı araçlar ve silahlardır.

Anadolu'da bu döneme ait yerleşim yerleri arasında Antalya yakınlarında bulunan **Beldibi, Belbaşı, Karain** mağaraları ile İstanbul'daki **Yarımburgaz Mağarası** örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca Isparta'da **Kapalin, Hatay-Samandağ'ında** Mağaracık mağaralarında rastlanıldı.

#### 2. ORTA TAŞ DEVRİ (MEZOLİTİK) MÖ 12.000 MÖ 10.000

Orta Taş Devri'nde Buzul Çağı sona ermiş, iklim şartları yaşamaya daha elverişli hale gelmiştir. Neolitik Devir'e geçiş sağlayan bir ara dönem olan Mezolitik Devir'de insanlar hayatlarını avcılık ve toplayıcılıkla sürdürmeye devam etmişlerdir.

**Mikrolit** diye adlandırılan çakmak taşı ve obsidiyenden yapılmış geometrik biçimli küçük taş aletlerdönemin karakterini yansıtmaktadır. Köpeğin evcilleştirilmesiyle ilk kez bu dönemde bir hayvanın evcilleştirildiği düşünülmektedir. Antalya'daki Öküzini ve Beldibi, Burdur'daki Baradız, Samsun'daki Tekkeköy mağaraları Anadolu'daki önemli Mezolitik Çağ yerleşimleridir

## TARİHİN ÇAĞLARI



Türkiye’de bu dönemi aydınlatan merkezler arasında Antalya **Beldibi, Göller Yöresi Baradiz, Ankara Macunköy, Samsun Tekkeköy** bulunmaktadır.

#### Orta Taş Çağı’nın genel özellikleri;

Avcılık ve toplayıcılık temel geçim kaynaklarıdır.

Mikrolit ismiyle bilinen çakmak taşından yapılmış araç gereçleri kullandılar.

Mağara duvarlarına yapılan resimleri geliştirdiler

### **3. YENİ TAŞ DEVRİ-NEOLİTİK-(CİLALI TAŞ DEVRİ):**

**MÖ 10.000 MÖ 5500**

#### **İlk Yerleşmeler:**

Uygarlığının temellerinin atıldığı Yeni Taş Devri’ne (Neolitik) **Cilalı Taş Devri** de denilmektedir. Neolitik Devrim kavramı ilk kez 1920’li yıllarda Avustralyalı arkeolog Gordon Childe tarafından kullanılmıştır. Bu devirde Anadolu’da en önemli yerleşim yerleri höyüklerdir. Bunlar arasında **Diyarbakır Çayönü, Gaziantep Sakçagözü ve Konya Çatalhöyük** bu devre ait merkezlerdendir.

#### Yeni Taş Çağı’nın genel özellikleri:

- \*Kil ateşte pişirilerek çanak çömlek ve küp yaptılar.
- \*Toprağı işleyerek tarım yaptılar. Üretici konumuna geçtiler.
- \*Su kenarlarına ağaç dallarından, kamıştan ve kerpiçten kulübelere yaptılar.
- \*Yerleşik hayata geçerek ilk köyleri kurdular.
- \*Köpek, koyun, keçi, sığır gibi hayvanları evcilleştirdiler.

#### **Tarımsal Faaliyetlerin Başlaması:**

Bazı hayvanların nesillerinin tükenmesi, insanları yeni besin kaynakları aramaya zorlamıştır. İklim koşullarının iyileşmesi ve insanların besin ihtiyaçları tarihin önemli gelişimlerinden biri olan tarımsal faaliyetlerin başlamasına ortam hazırlamıştır.

#### Tarımsal faaliyetlerin başlaması sonucunda:

1. İnsanlar toplayıcılık ve avcılık faaliyetlerini bırakmaya başlamışlar ve göçebe yaşamın yerini yerleşik yaşam tarzı almıştır. Yerleşik yaşama geçilmesi, insanların yaşamlarında önemli değişikliklere yol açmıştır.
2. İnsanların üretici duruma gelmesi; mülkiyet, miras ve sınıf farklılaşması gibi gelişmeleri ortaya çıkarmıştır. Bu durum insanlar arasında ilişkilerin artmasına ve yeni sorunların ortaya çıkmasına ortam hazırlamıştır.
3. İnsanlar tüketicilikten üretici duruma geçmişlerdir. Bu durum insanların aç kalmasını önemli ölçüde azaltmış ve insan nüfusunda artış olmuştur.
4. İnsanlar gücünden, etinden ve derisinden faydalanmak amacıyla hayvanları evcilleştirmişlerdir.

#### **Köylerin Kurulması:**

Tarımsal faaliyetlerin başlaması, insanların tarlalarına yakın evler yaparak yerleşik hayatı geçmesini sağlamış ve göçebe yaşam tarzının terk edilmesine ortam hazırlamıştır. İlk kez bu dönemde köyler kurulmuştur.

#### İnsanların yerleşik yaşama geçmesi ve köylerin kurulması:

- Toplumsal yaşamın başlaması, iş bölümünün yapılması ve mesleklerin belirginleşmesi,
- Mal ve can güvenliğinin sağlanması amacıyla ortak savunma tedbirlerinin alınması ve zaman içerisinde askerlik anlayışının doğması,
- Anlaşmazlıkların çözümü ve toplumda huzurun sağlanması amacıyla hukuk kurallarının yapılması,

### **B. MADEN DEVİRLERİ: MÖ 5500 MÖ 3200**

- a) İlk kullanılan madenler bakır, altın ve gümüştür.
- b) Eşyalar daha çok bakırdan yapılmışlardır.
- c) Bakır Devri maden döneminin en uzun devridir.
- e) İlk şehir devletleri (siteler) , ardından da ilk büyük devletler ortaya çıkmıştır. ( Sümer, Akad, Babil, Asur, mısır vs.)

Madenlerin kullanılmaya başlamasından yazının bulunmasına kadar geçen döneme Maden Devri denir ve üç bölümde incelenir.

**Not:** Taş Devri’nden Maden Devri’ne geçiş dönemine Bakır -Taş (Kalkolitik) Devri de denir. Bu dönemde taştan aletlerin yanı sıra bakırdan da aletler yapılmıştır. Tarım ve hayvancılık ilerlemiş, yerleşim merkezleri büyümüştür.

#### **1. Bakır Devri:**

İnsanların ilk olarak kullandıkları madenler; **bakır, altın ve gümüş** olmuştur. Bakır hem kolay işlenmesi hem de tabiatta bol bulunmasından dolayı daha çok bakır kullanılmıştır. Altın ve gümüş süs eşyası yapımında bakır ise araç-gereç ve silah yapımında kullanılmıştır.

Türkiye’nin bu döneme ait merkezler arasında **Çorum’da Alacahöyük, Denizli’de Beycesultan, Çanakkale’de Kumtepe ve Truva, Samsun’da İkittepe** yer alır.

#### **2. Tunç Devri:**

Madencilik tekniğinin gelişmesi sonucunda bakır ve kalayın karıştırılmasıyla tunç elde edilmiştir. İnsanların araçlarını tunçtan yaptıkları döneme **Tunç Devri** denilmiştir. İlk şehir devletleri ve büyük devletler (Sümer, Akad, Babil, Mısır ve Hitit) bu dönemde ortaya çıkmıştır.

- Bu dönemde Devlet düşüncesi ortaya çıkmıştır.

- Arabalar yapıldı.

-Ticaret gelişti.

Türkiye’de bu dönemi aydınlatan merkezler arasında **Ankara’da Ahlatlıbel ile Kayseri Kültepe’de yer almaktadır. Anadolu’da ilk yazılı belgeler Kayseri Kültepe’de bulunmuştur.**

#### **3. Demir Devri:**

Maden Devri’nde insanlar en son demiri bulup işlemeyi başarmışlardır. Artık daha dayanıklı silah, araç ve gereçler yapılmış, medeniyet gelişmeye başlamıştır. Kara ve deniz ulaşımında ve savaş teknolojisinde ilerlemeler kaydedilmiştir. Kavimler arasında ilişkiler artmış ve buna paralel olarak ticaret gelişmiştir.

Maden Devri’nde ilk büyük şehirlerin ve devletlerin kurulmasının sonucunda;

-Mimarinin gelişmesi ve büyük yapıların ortaya çıkmasına

-Toplumsal yaşamın düzenlenmesine,

-İhtiyaçların daha kolay karşılanmasına

-Yerleşim alanlarının genişlemesine,

-Devletlerarasında ticaretin gelişmesine,

-Savaşların ve ittifakların başlaması gibi sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Türkiye’de Demir Çağı’nın yaşandığı bölgeler:

Burdur Haclar

Yozgat Alishar

Çorum Alacahöyük

**Not:** Demir Devri’nin sonlarında Sümerlerin yazıyı kullanmaya başlamaları (M.Ö. 3000) sonucunda **Tarih Öncesi Devirler** sona ermiş, **Tarih Çağları** başlamıştır.

**Not:2:** Tarih öncesi çağlar dünyanın her yerinde aynı zamanda yaşanmamıştır. Örneğin, Mezopotamya’da Maden Devri yaşanırken Avrupa’da **Cilalı Taş Devri** yaşanmıştır. Toplumlar tarih öncesi devirleri aynı sırayı takip ederek yaşamamışlardır. Örneğin, göçlerin etkisiyle bir topluluk bir başak topluluktan yeni bilgiler öğrenerek taş devirleri ile maden devirlerini aynı dönemlerde yaşama imkânı bulmuştur.

Bu çağın sonunda yazının bulunması ile Tarihin Çağlarına geçilmiştir.

#### **Türkiye’de Tarih Öncesi Dönemlerin Yaşandığı Bölgeler:**

**Çayönü**, Türkiye’de ve Güneydoğu Avrupa’da bulunan en eski neolitik köy yeridir. Arkeolojik kazılar sonucunda Anadolu’nun ilk çiftçilerinin burada yaşadığı anlaşılmıştır. Gelişmiş bir köy yerleşmesine sahip

Çayönü'nde orak, bıçak ve tahıl öğütme taşlarının bulunması bu durumun göstergesidir.

Diyarbakır ilinin Ergani ilçesinin 7 kilometre kadar güneybatısında kalan bir yerleşim yeridir.

1964 yılında başlayan kazılarda çakmak taşı Obsidyen ve bazalt taşlarından yapılmış aletler ortaya çıkmıştır.

Çayönü'nde yapılar kazılarda ayrıca çeşitli aletler ile çeşitli süs eşyaları yapılmıştır.

Ev hayvanlarının kemiklerinden yapılmış iğneler, çengeller, boncuklar halkalar ve düğmeler bulunmuştur. Diğer yandan Çayönü bakır yataklarının bulunduğu Ergani'ye yakın bir yerdedir. Bu nedenle Çayönü insanı dünyanın başka yerlerinde ki insanlardan yaklaşık 2000 yıl önce bakırı işleyerek aletler yapmayı öğrenmişlerdir.

**Çatalhöyük:** İnsanlık tarihinin ilk şehir yerleşmesi olarak kabul edilir. Konya'nın Çumra ilçesine 10 km mesafededir. MÖ 7000 yılından kalma bir kentin büyük bir bölümü ortaya çıkarıldı.

Şehirdeki evler dörtgen duvarlı olup birbirine bitişik haldedir. Yerleşim yerinde sokak bulunmaz. Bununla birlikte her evin duvarı ayrıdır. Damların bitişik olması nedeniyle evler arasında sokak bulunmaz.

Her yeni ev yanındakine göre biraz daha yüksekte inşa ediliyor ve evlere giriş damlarda açılan kapılardan sağlanıyordu. Evlerine girip çıkarken damlara kurulum merdivenleri kullanıyordu.

Çatalhöyük'te yürütülen kazılarda ahşap kapılar, kutular, kemiklerden yapılmış takılar, çakmak taşından hançerler ve bıçaklar ile Obsidyen ok ve mızrak uçları bulunmuştur. Kazılarda ele geçen malzemeler içinde dikkat çekenleri pişmiş topraktan yapılmış kap kaçaqlar bulunmuştur. Bölge UNESCO tarafından kültür kenti ilan edilerek koruma altına alınmıştır.

#### **Höyük ne demektir?**

Tarih boyunca türlü nedenlerle yıkılan yerleşme bölgelerinde, yıkıntıların üst üste birikmesiyle oluşan ve çoğu kez içinde yapı kalıntılarının gömülü bulunduğu yayvan tepe.

**Alişar:** Yozgat ilimizin sınırları içindedir. Burada yapılan kazılarda kerpiç duvarlı ve dört köşe damlı evler, büyük küpler, ağaç ve taş sandıklar, altın ve gümüşten eşyalar bulunmuştur.

#### **Göbeklitepe:**

Şanlıurfa müze Müdürlüğü'nün 1995 yılında başlattığı Göbeklitepe kazıları Alman arkeoloji Enstitüsü **Profesör Doktor Klaus Schmidt**'in başkanlığında yürütülen kazı çalışmaları hala devam etmektedir.

Göbeklitepe 2018 yılında UNESCO tarafından dünya miras listesine alındı. Günümüzden 12 bin yılına ait tapınak ve sütunları ve sütunların üzerindeki işlemeli hayvan figürleri bilinen tarih anlayışını değiştirecek türden bir bulgu olmuştur.

Dünyanın bilinen en eski ve en büyük tapınak yerleşim yeri Göbeklitepe tarih öncesi dönem ve yerleşik hayata geçiş ile ilgili pek çok tarihi bilgiyi altüst etti. Yakın zamana kadar Çayönü ve Çatalhöyük'ün en eski yerleşimler olduğu kabul edilirken Göbeklitepe'nin keşfi ile birlikte uygarlıklar ve dinler tarihinin yeniden yazılmasını gerekli kılmıştır.

Zira ilkyazının ortaya çıktığı Tarih Öncesi'ne ait Göbeklitepe'deki tapınaklar insanların henüz tarım ve hayvancılığa geçmediği bir döneme aittir.

Göbeklitepe Tapınağı ibadet amacıyla dev boyutlarda süslü 12 sütunlardan oluşmuştur. Tapınak sütunlarının boyu 4-6 metre ve ağırlıkları ise 40 ile 60 ton arasındadır. Sütunlar 2 km ötede yapılmış ve taşınarak getirilmiştir. MÖ 10 bin öncesinin insanların yaptıkları bu dev sütunları 2 km öteden nasıl taşıyarak getirdikleri tartışma konusu olmuştur. Bu durum insanların avcılık ve toplayıcılıktan yerleşik hayata geçtiği görüşünü alt-üst etmiştir.

#### **MEDENİYET:**

Tarım Devrimi'nin Eski Çağ Medeniyetlerindeki Yerleşmeye ve Ekonomik faaliyetlere Etkisi

Medeniyet bir toplumun maddi ve manevi varlıklarının, düşünce ve sanatla ilgili faaliyetlerinin tümü olarak tanımlanır. Medeniyetler, farklı toplumların birbirini etkilediği uzun süreçler sonucunda ortaya çıkmıştır.

Eski Çağ'daki avcı ve toplayıcı toplumlardan bilgi toplumuna ve nihayetinde yapay zekâya kadar yaşanan tüm süreçler, medeniyetlerin sahip olduğu birikimlerin birbirini beslemesi sayesinde bugünkü modern toplumların ortaya çıkmasını sağlamıştır.

#### **TARIM DEVRİMİ**

Paleolitik (Eski Taş Çağı), Mezolitik (Orta Taş Çağı) çağda avcı ve toplayıcı olan insanlar, Neolitik Çağ'da tarım yapmaya başlayarak yerleşik hayata geçmiştir.<sup>1</sup>

Tarih Öncesi Çağ'da insanların "**Tarım Devrimi**"ni başlatması uygarlık (medeniyet) yolunda atılan ilk adım olmuştur. Tarım devrimi ile birlikte avcılığın yanı sıra evcilleştirilen hayvanları gütmeyi, bitkileri ekip biçmesini biliyorlardı. Erkekler daha ağır işlerde çalışıyor, sopa ile hayvanları koruyorlardı, sulama ve kanal işlerini yapıyorlardı. Kadınlar ise tarlada çapa işi ile uğraşmışlar, inek, koyun ve mandaların sütünü sağmışlar. Tarımla uğraşan kişiler, Mezopotamya'da köy ve kasabaları kurmuşlar. Tarım devrini başlatan insanlar tecrübelerini çevrelerindeki diğer insanlarla paylaştılar. İnsanlar tarım ve hayvancılıkla ilgili bilgilerini birbirleri ile paylaşması veya birbirlerinden etkilenebilmesi sonucu tarım yapma bilgileri oldukça gelişmiş. Hasat sonucu ürünlerdeki artış ürünün doğmasına neden oldu. Ekim-biçim sonrası tarlalarda ürettikleri ihtiyaç fazlası üretime artı ürün dendi. İhtiyaç fazlası elde ettikleri ürünleri depolama ve takas usulu ile değiş-tokuş yapmalarını sağladı.

#### **Not 1:**

- Nüfus artışı nedeniyle insanların daha fazla çalışmasını gerektirmesi
  - Yiyecek kaynaklarının azalmasının yarattığı baskı, insanları verimliliklerini arttırmaya itmisti.
  - İnsanlar tarım yapmayı ve tarımı sulamayı öğrenmesi
  - Tarım aletleri otları biçmek için orak yapımını tarlayı sürmek, yabancı otlarını temizlemek için çapa aletlerini yapmayı öğrenmesi
- Tohumların ekilmesi ve tarım ürünlerinin insan korumasına ihtiyacı nedeniyle insanlar yerleşik hayata geçmişler.

#### **Not:**

İslami kaynaklarda Hz. Adem (a.s) evlatlarına tarım ve hayvancılıkla ilgili bilgilendirdiği belirtilmiştir. Yani evlatlarının bazılarına çobanlığı, bazılarına da çiftçiliğı öğrettiğı belirtilmiş. Ayrıca Hz. Yafes, Hz. İdris (a.s) uygarlık ve medeniyetin gelişmesi hususunda öncü olmuşlar. Hz. Yusuf (a.s) Mısır Medeniyeti ve uygarlığında önemli katkıları olmuştur.

Farklı mekânlarda ortaya çıkan Tarım Devrimi'nin özellikleri:  
- zaman ve mekân açısından karşılaştırılması  
- Hangi yargıda bulunabiliriz.

Yazının icadına kadarki zamanlarda insanoğlunun hayat tarzı, tabiat ile ilişkisi ve hayatta kalma mücadelesi

Avcı- toplayıcı hayat tarzı

Yazının icadından önceki dönemde olan sözlü kültüre dair örnekler verme (mitler, kuruluş efsaneleri).

#### **Tarım Devrinin Başlamasının Nedenleri:**

doğal kaynakların kullanımında uzmanlaşmaları  
Çocuk ölümlerinin azalması ve nüfus artışı nedeniyle insanların daha fazla ürüne ihtiyaç duymaları

Taş, tahta ve kemikten yaptıkları aletlerin yerine daha özel amaçlar için kullanılan aletleri yapmaları  
Sulama, tarlayı sürme, çapalama, farklı ürünlerin bakımlarını öğrenmeleri

<sup>1</sup> 9. Sınıf tarih kitabında -2024, Devlet Kitapları yayını

-Buzul Çağının sona ermesi ve iklimlerdeki değişme nedeniyle iklimlerin daha tarım için daha uygun hale gelmesi  
-Aşırı avlanma nedeniyle av hayvanlarının tükenmesi ve insanların besin ihtiyacını gidermeleri için yeni arayışlara girmesi  
-Evcil bitkilerin ve hayvanların insan korumasına ihtiyacı olması. Tavuklar için kümes, büyük ve küçük baş hayvanlar için ahır yapımına ihtiyaç duyulması

### **Bitkilerin Evcilleştirilmesi Hadisesi:**

Tarım devrimi ya da neolitik devrim, insan topluluklarının ilk kez tarım yapmasıyla gerçekleşen ve bu toplumların sosyo-ekonomik yapılarında devrimsel dönüşümler yaratan süreçtir. Bu süreç, insan topluluklarının avcılık ve toplayıcılıktan tarıma ve bir daha bırakmamak üzere yerleşik düzene geçişlerini temsil etmektedir,

Neolitik Devrim kavramı ilk kez 1920'li yıllarda Avustralyalı **arkeolog Gordon Childe**, Orta Doğu antik tarihinde gerçekleşen bir dizi tarım girişiminin olduğunu iddia etmiştir.

Tarımın tam olarak nasıl gerçekleştiği bilinmiyor. Ancak ilk çiftçiler, toprağı kazmaya yarayan sopalar ve çapalar kullanarak, bahçe tipi tarım yaptıkları ileri sürülmüş. İnsanlar ilk önce tarlayı sürmeden çapa veya herhangi bir sopa türünden şeylerle kazarak tohumları yeşertmeye çalıştıkları sanılmaktadır.

Günümüzün bazı modern tarihçileri, insanların Neolitik Çağ'da tarım devrimini başlattığı ve hayvanları evcilleştirdiği vurgulanmıştır.

### **Tarım devriminin sonuçları:**

Küçükbaş hayvanların evcilleştirilmesi, sürülerin vahşi hayvan ve zararlı bitkilerden korunması  
Buğday, arpa, mısır ve pirinç gibi tahıl ürünlerinin evcilleştirilmesi;  
Tarlaların sürülmesi ve ekilmesi,  
Ekinlerin hayvan ve böceklerden korunması; başaklar olgunlaşmış sarardığı zaman biçilmesi,  
Buğdayın sap ve kabuktan ayrılması gibi teknik bilgi ve hizmetlerin öğrenilmesi sonucunda mümkün olmuştur.  
Ancak evcil bitkilerin insan eli değmeden ve insan koruması olmadan kendi başına yabancı otlar gibi yetişmesinin mümkün olamayacağı görüşünün yorumlanması ve üzerinden düşünülmesi gerekmektedir.  
İnsan koruması ve bakımı olmadan evcil bitkiler doğada tutunamaz. Aynı şekilde koyun, inek ve sığır gibi etinden ve sütünden yararlandığımız evcil hayvanların kendi başlarına doğadaki vahşi hayvanlar arasında yaşamaları da mümkün değildir.

İnsanların kullandığı ilk aletler; **taş, tahta ve kemik** kullanılan temel malzemelerdi.

Son Buzul Çağı yaklaşık olarak MÖ 13.000'ler civarında sona erdi.  
MÖ 18.000'lerdeki iklimsel değişme yaşandığını ve bu nedenle çok sayıda insan ölmüştür.  
Buzulların erimesiyle birlikte insanlar temel besin kaynağı avcılık ve kısmen doğada buldukları kendiliğinden yetişen bitkilerken, MÖ 10.000'lerde tarım toplumuna doğru bir geçişin olabileceği iddia edilmiştir.

### **Tarım devrini kısaca özetleyecek olursak:**

Nüfus artışı hız kazanmıştır.

Kalıcı yerleşik yaşamın etkisiyle insanların taşınmaz mallar edinebilmesi özel mülkiyeti doğurmuştur.  
Tarım devrimi sonucunda nüfus artışına bağlı olarak büyük kentleşmeler (şehirler) ortaya çıkmıştır.  
Tahılların beslenmede kullanılması için de öğütme taşları, havanlar ve dibekler gibi uygun araç-gereçler üretilmiştir.  
Artı ürün üretimi ticarî ilişkileri başlatmıştır.  
Artı ürün üretimi yeni mesleklerin doğmasına neden olmuştur.  
Zenginleşmeye bağlı sosyal tabakalaşma oluşmuştur.

### **Soru: İnsanların tarım devrimini gerçekleştirmesinde aletler ne kadar etkili olmuştur?**

**Cevap:** İnsanların kullandıkları alet ve gereçlere dayanarak tarım devriminden söz edilmektedir.

Çiftçiler, toprağı işlemek, sulamak ve yaşam alanları inşa etmek için karmaşık aletler kullandılar.

Tunç Çağı insanı, madenden yaptığı aletler sayesinde, ağaçları ve taşları kolay kesip şekillendirmesiyle mimarisini hızla geliştirmiş, akarsuların önünü keserek kanallar ile tarlalarına su götürmüşler. Dünyada Hz. Ademle birlikte yaşam başladığında insanlar ilk defa, başta öğütme taşları, saban ve orak olmak üzere, bazı tarım aletlerinin geliştirildiğine tanık oluyoruz. Mezopotamya, Mısır ve Anadolu tarihte bilinen ilk yerleşim yerleri arasında yer almaktadır.

### **Soru: Tarım devriminin bölgeden bölgeye farklı olması ve ürünlerin çeşitli olmasının nedenleri nelerdir?**

Mezopotamya'da Buğday, Toprak yapısı, iklim özellikleri, su kaynaklarının yeterliliğinde ve bitki türlerinde görülen çeşitlilikler bu üç bölgede birbirinden farklı tahılların tercih edilmesinde etkili olmuştur.

### **Mezopotamya:**

Dünyanın ısınması ve buzulların çekilmesi ile Güney Doğu Anadolu'da, Dicle ve Fırat ırmaklarının yatakları ortaya çıkmış, bu iki ırmak arasında kalan ve iki nehir arası anlamında Mezopotamya olarak adlandırılan bölgenin kuzeyini oluşturan bugünkü Güneydoğu Anadolu Bölgesi, insanların yaşamasına en elverişli coğrafyalar arasında yer alır.

Doğal yağışın yanında güçlü debilere sahip Dicle ve Fırat ırmakları ile bağlı kolları arasında kalan bölgelerdeki bitki ve hayvan çeşitliliği, uzun süre Paleolitik dönem insanların yaşadığı yerler arasında önemini birinci derecede korumuştur. Mevsim koşullarına göre ilkbahar ve yaz aylarında yaşamlarını sürdürmüşler, kış aylarında ise kendilerini soğuktan koruyabilecekleri barınaklar, inşa etmişlerdir. Bu dönemin en belirgin ev tipi kerpiçten evler olmuştur. Avcılık ve toplayıcılıkla geçinen bazı insan toplulukları kış mağaralarda geçirmişler.

### **Tarım Devrimi'nin gerçekleştiği bölgeler:**

Buzulların erimesiyle birlikte dünya üzerindeki bazı coğrafi bölgeler insanların daha rahat yaşayacağı yerler hâline geldi.

### **1. Mezopotamya'da Tarım Devrimi:**

-Mezopotamya, Buğday, arpa, mercimek, bezelye yetiştiriciliği başlamış.

Mezopotamya'daki Tarım Devrimi'yle buğdayın evcilleştirilmesinden sonra, MÖ 8000 yıllarında Asya'nın güneydoğusunda Sarı Irmak ve Gök Irmak nehirlerinin suladığı arazilerde yaşayan insanlar da benzer bir kaygıyla besin kaynakları olan bitkiyi evcilleştirmişlerdir.



Ancak burada yaşayan insanların iklim ve coğrafi şartlar gereği evcilleştirebildikleri bitki piriç olmuştur.

## 2. Güneydoğu Asya:

-Güneydoğu Asya'da Pirinç, darı, soya fasulyesi ve muz yetişir. Buradaki iklim kuşağı yazın Muson yağmurları görülür. Dolayısıyla buradaki evcil bitkiler bol su isteyen ürünlerdir.

## 3. Orta Amerika:

-Orta Amerika, kıtanın bilinen ilk yerleşim yerleridir. Burada mısır, avokoda, fasulye ve balkabağı yetiştirilmeye başlandı.

Buralarda gerçekleşen Tarım Devrimi'yle insanlar yerleşik hayata geçmeye başlamıştır. Neolitik Devrim de denilen bu süreç sonucunda köyden kente, kentten şehre, şehirden devlete uzanan oluşumlar kurulmuş ve böylece insanlık tarihinin ilk medeniyetleri ortaya çıkmaya başlamış.

### Not:

**Tarım Devrimi dünyanın bu üç bölgesinde farklı zamanlarda birbirinden bağımsız olarak birbirinden etkilenmeden oluştu.**

Mezopotamya'da Buğday, Orta Amerika'da Mısır, Güneydoğu Asya'da pirinç yetiştirilmesi tamamen iklim koşulları ve toprağın yapısına göre düzenlenmiştir.

Toprak yapısı, iklim özellikleri, su kaynaklarının yeterliliğinde ve bitki türlerinde görülen çeşitlilikler bu üç bölgede birbirinden farklı tahılların tercih edilmesinde etkili olmuştur.

### Benzerlikler:

Her üç bölge de verimli topraklara, ekilebilir geniş arazilere ve yeterli su kaynaklarına sahip olması benzer özellikleridir.

### Farklılıklar:

Farklı iklim özelliklerine sahip olması, su kaynaklarının yeterliliğinde ve bitki türlerinde görülen çeşitlilikler bu üç bölgede birbirinden farklı tahılların tercih edilmesinde etkili olmuştur.

Bu nedenle insanlar yaşadıkları bölgede tarıma elverişli gördükleri bitkileri yetiştirmek zorunda kalmışlardır.

Tarım Devrimi Orta Amerika'da ise MÖ 7000 yılı dolaylarında gerçekleşmiştir. Burada yaşayan insanlar "teosinte" adı verilen yabancı bitkileri evcilleştirmişlerdir. Bu bölgenin iklimine en uygun mısırı ekip biçmesini ve besin olarak tüketilmesini öğrenmişler.

## İLK YERLEŞİM YERLERİ

### Göbeklitepe

Şanlıurfa kent merkezinin 18 km kuzeydoğusunda, Örencik köyü yakınlarındadır. Burada 1995 yılında Arkeolog Klaus Schmidt (Klaus Şimit) tarafından başlatılan kazılar sonucunda insanlık ve uygarlık tarihini değiştirecek veriler bulunmuştur.

"UNESCO Dünya Mirası" listesine alınan Göbeklitepe'de konut özelliği taşımayan yapılar dinî ve ayinsel amaçlıdır.

Günümüzden yaklaşık 12 bin yıl öncesine ait olan bu yapılar, merkezde ikiz (T) şeklinde dikili taş ile onu çevreleyen taşlar ve duvardan oluşmaktadır.

Günümüze kadar keşfedilen en erken tarihli dinî mimarinin içerisinde yer aldığı Göbeklitepe'de; taş aletler, heykeller ve bitki kalıntıları bulunmuştur.

İnsanoğlunun, tarım ve yerleşik hayattan sonra tapınaklar yaptığı şeklindeki yaygın görüş, Göbeklitepe'nin keşfiyle tartışmaya açılmıştır.

## Çayönü

Çayönü Diyarbakır ilinin Ergani ilçesinin 7 km kadar güneybatısında kalan bir yerleşimdir.

Çayönü daha hayvanların tam olarak evcilleştirilmediği ve tarımın başlamadığı bir dönem- de avcı toplayıcı insanlara ev sahipliği yapmıştır.

Çayönü, MÖ 10200 yıllarından itibaren de insan topluluklarının yerleşerek köy hayatına başladığı bir merkez hâline gelmiştir. Çayönü kazılarında ağaç dalları ve kamışlardan yapılmış basit yuvarlak kulübelerin zaman içinde taş temelli kerpiç yapılara dönüştüğü görülmüştür.

Çayönü, tahıl üretimi ve hayvanların evcilleştirilmesine dayalı köy hayatının yaşandığı ilk yerleşimlerdenidir.

## Çatalhöyük

Çatalhöyük, Konya iline bağlı Çumra ilçesinin on bir kilometre kuzeyindeki Küçükköy sırtlarında içerisinde bir höyüktür.

Yaklaşık 9 bin yıl öncesine tarihlenen Çatalhöyük 8.000 kişilik nüfusuyla o dönemin en büyük ve en kalabalık yerleşimlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Tek katlı olan Çatalhöyük evlerinin yapımında kerpiç, ağaç, kil ve kamış kullanılmıştır.

Çatalhöyük'te evler birbirine bitişik ve düz damlı olarak aynı planda inşa edilmiş, evlere giriş damlarda açılan kapılardan sağlanmıştır.

**Konu:** Tarım Devri

### Örnek Soru: 1

• Konya'nın Çumra ilçesinin 10 km güneydoğusunda yer alır.

• MÖ 7000'li yıllardan kalma bir yerleşim yeridir.

• Neolitik Çağ'a ait buluntulara rastlanmıştır.

• Penceresiz ve girişleri çatıdan olan kerpiç evler

bulunmaktadır.

**Tarih Öncesi Döneme ait bu yerleşim yeri aşağıdakilerden hangisidir?**

- A) Alacahöyük B) Çatalhöyük C) Göbeklitepe  
D) Alişar E) İkiztepe

(ÖSYM Sorusu)

### Çözüm

Konya'nın Çumra ilçesinin 10 km güneydoğusundaki yerleşim yeri Çatalhöyük tür.

Cevap B

### ÖRNEK SORU ÇÖZÜMÜ: 2

İnsanlığın yaptığı ilk tapınağın Malta Adası'nda bulunduğu ve MÖ 5000 yılına tarihlendiği biliniyordu. Göbeklitepe'deki kazılar bu bilgiyi değiştirerek ilk tapınağın çok daha önceki bir dönemde Anadolu'da inşa edildiğini ortaya koymuştur.

**Bu bilgiler aşağıdakilerden hangisinin göstergesi olabilir?**

- A) Tarihi bilgilerin yeni bulgularla değişebileceğinin  
B) İlk yerleşim yerinin Malta Adası'nda kurulduğunun  
C) Göbeklitepe'nin daha yeni bir yerleşim yeri olduğunun  
D) Tek tanrılı dinlerin Göbeklitepe'de ortaya çıktığının  
E) Göbeklitepe'de Tarihi Devirlere geçildiğinin

### Çözüm

İlk tapınağın Malta Adası'nda olduğu bilinirken Göbeklitepe'nin keşfiyle bu bilginin değişmesi tarihi bilgilerin yeni bulgularla değişebileceğinin göstergesidir.

### Soru 1

Zamanın Taksimi konusunun işlendiği derste Derya Öğretmen öğrencilerine şu bilgileri vermiştir:  
Osmanlı Devleti'nde mali işler için kullanılmıştır.  
1839'dan itibaren Mart ayı, mali yılbaşı olarak kabul edilmiştir.  
Buna göre Derya Öğretmen, öğrencilerine aşağıdaki takvimlerin hangisi hakkında bilgi vermiştir?

- A) Celali Takvimi B) Miladi Takvim C) Rumi Takvim  
D) Hicri Takvim E) On İki Hayvanlı Takvim

### Çözüm

Rümi Takvim, Osmanlı Devleti'nde mali İşlerin düzenlenmesi amacıyla kullanılmıştır. Bu takvim Güneş yılı esasına dayalıdır.

Cevap C

### İLK ÇAĞ UYGARLIKLARI (MEDENİYETLERİ)

#### MEZOPOTAMYA MEDENİYETLERİ:

Mezopotamya Yunanca da iki nehir ortasında ülke anlamına gelir. Bu isim tarihte Doğu Anadolu'dan doğup Basra Körfezi'nde denize dökülen Dicle ve Fırat Nehri'nin çevresinde kalan Topraklar için kullanılmıştır.

Mezopotamya'da astronomi gelişmiş,  
Ay ve Güneş tutulmaları hesaplanmış ve takvim yapılmıştır.  
Bir saat 60 dakikaya, bir dakika da 60 saniyeye bölünmüştür.  
Bir hafta 7 gün kabul edilmiştir.  
Ulaşım, mimarlık, madencilik, çömlekçilik, dokumacılık, çiftçilik ve kanal yapımında gelişmişlerdir. Mezopotamya medeniyetleri aritmetik işlemlerde çarpım tablosunu kullanmış ve dört işlem yapmıştır.

**Sümerler**  
**Babiller**  
**ASURLAR**  
**Akatlar**  
**Elâmlar**

#### SÜMERLER

MÖ 4000-2350 yılları arasındaki zaman diliminde varlıklarını sürdürmüşler. Türkçeye benzer bir dile sahip olmaları Orta Asya'dan Aşağı Mezopotamya'ya gelerek yerleştikleri varsayılmıştır. Bu nedenle Orta Asya kökenli oldukları ileri sürülmektedir. Bölgedeki bataklıkları kurutarak tarıma açmışlardır. Mezopotamya, dünyada uygarlığının kurulduğu ilk yerdir.

Yöneticilerine "ensi" veya "patesi" demişler.  
Alan ölçümleri ve su kanalları açmak için geometriden yararlanmışlar.  
Dairenin alanı ve silindirin hacmini bulmuş ve "pi" sayısı için 3,125 değerini belirlemişler.

Çemberi 360 dereceye bölmüşlerdir.  
Şehirlerini tapınakların etrafında oluşturmuşlardır. En önemli şehirleri: **Ur, Eridu, Uruk, Kaş, Lagaş'tır.** Çivi yazısını bulmuşlar.

Akad Kralı Sargon'un Uruk Kralını MÖ. 2350'de yenilgiye uğratarak yönetimi ele geçirmesiyle Sümerler siyasi güçlerini kaybetmişler.  
Böylece uzun süre Akatların egemenliğinde varlıklarını sürdürmüşler.

Sümerler, **ziggurat** adı verilen yedi katlı tapınaklar tahıl ambarı, soğuk hava deposu, gözlemevi ve okul olarak kullanmışlar.

Sümerlerde toprak Tanrının malı kabul edilmiş ve rahiplerin gözetimi altında ekilmiştir.

**Astronomi:** Sümerler Zıgurat adındaki tapınaklarını aynı zamanda gözlem evi olarak da kullanmışlardır. Gece ve gündüzü 12'şer saat olarak hesaplamışlar. Bir yılı 30 günden oluşan 12 aya bölmüşler.

Dini mabetlerinde (Tapınak) gözlem yaparak gök biliminde bilimsel gözlem yöntemini keşfetmiş, bilgileri tabloşturmuşlar ve astronomi alanında ilerlemişlerdi.

Ay ve Güneş tutulmalarını hesaplamış; Merkür, Venüs, Mars, Jüpiter, Satürn gibi gezegenleri tespit edilmiştir. Bir yılın uzunluğunu bugünkü

hesaba göre sadece 4,5 dakikalık bir hata ile hesaplayan Sümerler, ay yılı esasına göre takvim hazırlamışlardır.

#### Yazı

**Sümerler**, MÖ 3200'de çivi yazısını bulan ilk uygarlıktır bulmuştur.

#### Hukuk:

##### Sümerlerde İlk Yazılı Kanunları:

Sümer Kralı **Urkagina**, MÖ 2375'te tarihte bilinen ilk yazılı kanunları çıkarmıştır.

Mimaride sütun kubbe ve kemer tarzını kullanmışlar daireyi 360 derece vermişlerdir

#### AKADLAR (MÖ 2350-2100)

M.Ö. 2350 – 2150 Yılları arasında varlıklarını sürdürmüşlerdir.

. Başkenti Agade Tarihte bilinen ilk düzenli ordu ve **ilk büyük imparatorluğu** kurmuşlardır. Anadolu tarihi hakkındaki ilk yazılı kayıtları Akatlar oluşturmuşlar.

Akad Krallığı, **Elam, Anadolu, Suriye ve Yukarı Dicle** bölgelerinin doğal zenginliklerini ele geçirdi. Sümer kültürünün etkisinde kalarak çok tanrılı bir dine inandılar. Kurdukları güçlü ordular ile Sümer kültürünü Ön Asya'ya taşıdılar.

Akad Kralı Sargon gerçekleştirdiği seferler ve başarılarla efsanevi bir kişilik hâline gelmiştir. Sargon'un torunu Naramsin zamanında da başarılı seferler devam ettirilmiştir. Sargon ve Naramsin'in Anadolu'ya düzenlediği sefere ilişkin kayıtlar Anadolu tarihi hakkındaki ilk yazılı kayıtları oluşturmuştur.

Akad İmparatorluğu MÖ 2150 dolaylarında Zagroslardan gelen Gutiler tarafından yıkılmıştır.

#### ELÂMLAR (MÖ 3000-640)

Samî kavimlerinden olan ve Orta Asya kökenli olan Elâmlar Mezopotamya'nın güneydoğusunda yaşıyorlardı. Merkezleri **Sus** kentiydi.

MÖ 3000'de Sus kenti prensi, diğer kent devletlerini de egemenliği altına alarak bir krallık kurdu.

Elâmlar zengin yeraltı kaynaklarına sahiptiler. **Madencilik, çömlek yapımı ve seramik sanatında ileri gitmişlerdir.** Bunun yanında Doğu Akdeniz'den geçen ticaret yolları ülkelerinden geçmesi nedeniyle sık sık saldırıya uğramışlardır.

MÖ 7. yüzyıl ortalarında Asurlar tarafından yıkılmışlar.

#### BABİLLER:

**Babiller;** Ammurilerin devamı olan Babiller tip, astronomi ve matematikte ileri gittiler. Mimaride de gelişme göstererek Babil Kulesi ve Babil'in Asma Bahçeleri gibi eserler inşa etmişlerdir.

#### Astronomi ve Bilim:

**Kral Hammurabi** tarafından Hammurabi Kanunları hazırlanmıştır.

Babiller düzenli gözlemleri yapmak amacıyla gökyüzünü bölgelere ayırdılar. Gözlemleri sonucunda Merkür ve Venüs'ün Güneş etrafında hareket ettiğini buldular. Ay ve güneş tutulmasının zamanını tespit edip ayın evrelerini gösteren çizelgeler yaptılar.

Babil Devleti Sami ırkıdan gelen Amurrular tarafından MÖ 2100 yıllarında kurulmuştur. En parlak devri Hammurabi dönemidir.

Babiller I ve II. Babil Devleti olmak üzere iki kez devlet kurmuşlardır. I. Babil Hititler, II. Babil ise Persler tarafından yıkılmıştır.

Babil devleti daha çok Merkezi ve askeri bir devlettir. Babil devleti **asma bahçeleri** ile ün kazanmıştır. Yaptıkları **Babil Kulesi**, 100 metreye yaklaşmıştır. Bu kule dünyanın yedi harikası olarak kabul edilmiştir.

#### ASURLULAR:

Daha çok ticaretle büyük başarılar sağlamışlardır. Sami kavimlerinden olan Asurlar, Yukarı Mezopotamya'nın Asur kentinde yaşadılar. MÖ 2000 yıllarında **Sargon**'un başa geçmesiyle başkent Ninova (Irak-Kerbela) olan bir krallık kurdular. **Elam, Suriye, Filistin ve Mısır**'ı içine alan büyük bir imparatorluk hâline geldiler. Asıl başarılarını Yeni Asur adı verilen dönemde gerçekleştiren Asurlular savaş ve diplomasinin gücünü iyi kullanarak devrin en güçlü imparatorluğuna dönüşmüştür. İnşa ettikleri sarayların duvarlarına kazıttıkları rölyefler Asur acımasızlığını ve gücünü gözler önüne sermiştir.

Asurlular en **güçlü dönemini Asurbanipal** zamanında yaşadılar. MÖ 612'de Medler ile Babillerin saldırılarına sonucunda yıkılmıştır.

#### **Bilme Katkıları:**

**Asurlular** kara kolonileri kurmuş ve yaptıkları ticaret yolları sayesinde Anadolu'yla güçlü bir ticaret bağı oluşturmuştur. Bu ticaret faaliyetleriyle Asurlular, Sümerlerden öğrendikleri **çivi yazısını** Anadolu'ya getirmiş ve **Anadolu'da tarih çağlarının başlamasını sağlama adına neden olmuşlardır**. Asurlu tüccarlar, başta **Kaniş (Kültepe)** olmak üzere Anadolu'nun pek çok yerinde pazarlar kurmuştur.

Asurlular ülkede yazılmış tüm eserleri toplatıp büyük bir kütüphane oluşturarak insanlık tarihe önemli bir hizmette bulundular. Bu dönemde **Ninova**'yı kültür ve ticaret merkezi haline getirmişlerdir.

**Not: 2:** Anadolu'da bulunan en eski yazı örneği Kültepe'de bulunan Asur tabletleridir. Anadolu'da ticaret kolonileri kurmuş ve yazıyı Anadolu'ya taşımışlar.

#### **DİĞER MEDENİYETLER**

##### **HİNT MEDENİYETİ:**

Hindistan'da ilk uygarlık **İndus Nehri** çevresindeki Harappa'da ortaya çıkmıştır. Hindistan doğal zenginlikleri ve elverişli iklim koşulları nedeniyle tarih boyunca birçok kavmin istilası uğramışlardır.

Kast sistemi nedeniyle Hindistan'da toplumsal kaynaşma sağlanamamış ve bir millet olamamışlardır.

Hint matematikçileri geliştirdikleri rakam sistemi ile matematik alanında önemli katkılarda bulundular. Hint matematikçiler tarihte "0" sıfırını ilk defa kullanmıştır. Fakat sıfır sayı olarak kabul etmemişlerdir.

**İslamiyet'in yayılması sonrasında ise Müslüman Arap bilginleri Hintlilerden öğrendiği "0" sayı rakamını kullanmasını öğrenerek matematiksel hesaplamalarda bir çığır açılmıştır.**

Müzikte bilinen en eski noktalama yöntemi Hint müzisyenlerini aittir. Resim ve heykel sanatında ileri gitmişlerdir.

"Mahabharata" ile "Ramayana" destanları Hintlilere aittir.

##### **İRAN MEDENİYETİ:**

İran'da ilk büyük medeniyet MÖ IX yüzyılda Medler tarafından kuruldu. MÖ 550 yıllarından başka bir İran kavmi olan Persler, Medlere son vererek Mezopotamya, Anadolu, Mısır, Trakya, Balkanlar, Makedonya ile Ege denizindeki bazı adaları ele geçirerek büyük bir imparatorluk kurmuşlardır.

Geniş topraklara sahip Persler, **satraplık** denilen eyalet sistemini oluşturarak farklı kavimleri bir arada ve barış içinde yaşamalarını sağlamışlardır.

Tarihte ilk düzenli Posta teşkilatını kurmuşlardır.

Ayrıca Persler döneminde; ticaretle uğraşan Lidyalıların başkenti Sardes'ten başlayıp başkentleri kendi başkentleri Sus'a kadar uzanan Kral Yolu'nu yapmışlardır

#### **Dini İnanış:**

Persler çok tanrılı Zerdüştlük inancını benimsemişlerdir.

#### **ÇİN MEDENİYETİ:**

MÖ 4000 yıllarında Sarırmak'ın suladığı bereketli ovalarda doğdu. Çinliler mimarlık, heykelticilik, resim, cam süsleme ve seramik sanatlarında gelişme gösterdiler. İpekböcekçiliği ve ipekli dokuma işçiliğinde de ileri gittiler.

Çin Türk Moğol ve Tibet kültürlerinin katkılarıyla oluşmuştur. Çinliler; barut, pusula, kâğıt, mürekkep ve matbaayı icat ederek dünya uygarlığına katkı sağlamışlardır.

#### **Tıp:**

Günümüzde de kullanılan geleneksel tıbbın tedavi yöntemleri olan masaj ve akupunkturu kullanmışlardır

Çinliler yazı mürekkep, Kağıt barut pusula ve matbaayı kullanarak dünya uygarlığına gelişmesine katkı sağlamışlardır

#### **MISIR MEDENİYETİ**

Mısırlılar Nil'in kendi hayat yaşamları için sağladığı faydalar karşılığında ona hayat veren anlamına gelen "**hapi**" adını vermişlerdir.

Nil Nehri Mısır'a hayat verir, ülkeyi çöl olmaktan kurtarır. Mısır'ın etrafının çöller ve denizlerle çevrili olması kendine özgü bir uygarlık olmasında etkili olmuştur.

Mısır'ın siyasi tarihi MÖ 3050 yıllarında Kral Menes'in siyasi birliği kurmasıyla başlar. **Kral Menes** ile birlikte Mısır'da Firavunlar devri başlamıştır.

Mısır Krallığı "**nom**" adı verilen kent devletlerinin birleşmesiyle oluşmuştur.

**Not:** Dünyada ilk siyasi birliğin Mısır'da sağlanması önemli bir gelişmedir.

Ünlü tarihçi Herodotos, "**Mısır, Nil Nehri'nin bir armağanıdır.**" Demmiştir. Mısır, Nil Nehri'nin akış yönüne göre Aşağı (Kuzey) ve Yukarı (Güney) Mısır olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

Mısır tarihi; eski, orta ve yeni uygarlık olmak üzere üç kısma ayrılmıştır.

Eski İmparatorluk döneminde Mısır'ın sembolü olan piramitler yapılmıştır.

Orta İmparatorluk döneminde imar ve sulama işlerine önem verilmiştir.

Yeni İmparatorluk döneminde Suriye ve Filistin'i ele geçirmek isteyen **Firavun II. Ramses** Hititlerle Kadeş Savaşı'nı yapmıştır. İstenilen sonucun alınamaması üzerine tarihte bilinen ilk yazılı antlaşma olan **Kadeş Antlaşması'nı** Hititlerle yapmıştır.

Mısır medeniyeti kendine özgüdür. Mısır uygarlığını diğer uygarlıklardan ayıran en önemli özelliği; **dışarıdan etkilenmeden, kendine özgü özellikleriyle var olması ve gelişmesidir.**

#### **Mısır Uygarlığında Toplumsal Hayat:**

Mısır'da yönetim mutlak bir krallıkla yönetiliyordu. Krala, **firavun** denirdi ve aynı zamanda **tanrısal** bir gücün olduğuna inanırlardı. Söyledikleri her söz tanrı buyruğu sayılır, yasa olarak kabul edilirdi. Krallık babadan oğla geçirdi.

#### **Halk:**

Mısır'da halk:

-rahipler

-askerler

-şehirliiler

-tüccarlar,

-zanaatkârlar,

-çiftçiler ve köleler olmak üzere sınıflara ayrılırdı.

Bunlar içinde firavunlar en üst sınıfı, köleler ise en alt sınıfı oluştururdu. Köleler hiçbir hakka ve hukuka sahip değildi.

#### **Ordu ve Yönetim:**

Mısır ordusu başlangıçta savunma amacıyla daha sonra ise ülkeleri fetih etmek amacıyla güçlü bir ordu kurulmuştu. Ordu yayalardan oluşurdu. İhtiyaç halinde halktan asker toplanırdı.

İlk Çağda Mısır'da bürokrasi oldukça gelişmiştir. Firavunlara devlet yönetiminde yardımcı olan vezirler, kâtiple ve memurlar vardı. Memurlar asillerden seçilirdi.

#### **Hukuk:**

8 kitapta toplanan mısır hukuku gelişmişti. Erkek ve kadın birbirine eşitti. Her şehirde bir mahkeme bulunurdu.

#### **Dini İnanış:**

Mısırlılar tanrılarına "**Amon-Ra**" demişlerdi. Ayrıca "Oziris" demişlerdi.

Mısırlılar ölümden sonra hayatın devam ettiğine inandıklarından dolayı **mumyacılık, eczacılık ve tıp gelişmiştir**.

#### **Bilim:**

Miladi takvimi bulmuş ve yılı 365 gün ve bir ayı da 30 gün olarak hesaplamışlar. Böylece güneş yılına dayalı takvimi icat etmişlerdir. Nil'in akış yönüne göre bir yılı dörder aylık üç bölüme;

#### **-taşma**

#### **-ekme**

#### **-biçme** şeklinde yılı üçe bölme ayırmışlardır.

**Hiyeroglif** adı verilen kendilerine özgü bir yazı oluşturmuşlardır. Bu yazı, anlatılmak istenen nesnenin resmini çizmekle başlamıştır.

Bilim ve sanatta ileri olan Mısır'da astronomi, matematik, tıp ve eczacılık oldukça gelişmiştir.

Matematik'te ondalık sayıyı bularak ilk kez dört işlemi yapmışlardır. "**Pi**" sayısının bugünkü değerine yakın olarak hesaplamışlardır

#### **Ekonomi ve Tarım:**

Mısır ekonomisinin temeli tarıma dayalıydı. Tarımı geliştirmek amacıyla bataklıklar kurutulmuş, sulama kanalları açılmıştır. Ülkede hayvancılık, dokumacılık, maden ve seramik sanatı da büyük bir gelişme göstermiştir.

#### **Sanat:**

Mısır'da resim, heykel, kabartma sanatlarında, mimaride özgün eserler veren mısırların başlıca mimari eserleri firavunların mezar odalarının yer aldığı piramitlerdir. Piramitlerin en büyüğü Mısır'ın başkenti Kahire yakınlarındaki Gize'de bulunan 147 metre yüksekliğindeki **Keops Piramidi**'dir.

MÖ 1200 yılında Ege göçleri sonucunda zayıflayan Mısır İmparatorluğu, önce Asurlular sonra da Persler tarafından işgal edilmiştir.

Perslerden sonra da Makedonya kralı Büyük İskender'in egemenliğine giren imparatorluk, MÖ 30 yılında Romalıların Mısır'ı ele geçirmesiyle sona ermiştir.

Tarihçi Manetho Mısır tarihinde yaklaşık 30 hanedanın başa geçtiğini söylemiştir. Eski Mısır uygarlığının en merak edilen eserlerinden olan Giza Piramitleri IV. Hanedan zamanında inşa edilmiştir. Bütçeye getirdiği yük nedeniyle sonraları bu tarz imar faaliyetleri yapılmamıştır.

Yeni Krallık Dönemi olarak adlandırılan 18-20. Hanedanlar zamanında Mısır birçok bölgeyi fethederek bir imparatorluğa dönüşmüştür. Mezopotamya ile olan ticari ve askerî ilişkilerini artırmıştır. Mısırlılar, Hititler ve Asurlular başta olmak üzere birçok devletle rekabet içerisinde olmuştur.

**Not:** Mısır tarihinde Hz. Yusuf (a.s) ve Hz. Musa (a.s.)'ın mühendislik bilgileri çok önemli katkıları olmuştur.

#### **EGE VE YUNAN MEDENİYETİ:**

Yunan medeniyetinin temelini atan **Dorlar** Yunanistan'da "**Polis**" adı verilen şehir devletleri kurdular.

**Yunan Medeniyeti** Yunan kentlerinde yapılan seçimler, cumhuriyet ve demokrasinin ilk izleri kabul edilir.

Başta Aristoteles (Aristo) olmak üzere Yunan bilginleri, bitkilere ve hayvanlara ilişkin bilimsel bilgileri derleyerek botanik ve zooloji alanlarının temellerini atmıştır.

Girit adası Mora Yarımadası (Miken) ve Yunanistan'da gelişmiştir. Felsefe, tıp, tarih, aritmetik, geometri ve astronomi bilimlerinde önemli gelişmeler yaşanmıştır **Tales, Heraklit, Sokrates, Platon ve Aristoteles** felsefe alanında ünlü Yunan bilginleridir.

Bu şehir devletlerinden biri olan **Atina**'daki yöneticilerden **Salon**: "doğuştan gelen soyluluğu kaldırdı."

**Klistenes** ise bütün yurttaşlara devlet yönetimine katılma hakkı tanıdı.

Yunanlılar tanrıları adına her 4 yılda olimpiyat oyunları düzenlemiştir.

Ayrıca **Pisagor** matematik, **Herodot** tarih, **Hipokrat** ise tıp bilime katkıda bulunan Yunan bilginleridir.

### **İLK ÇAĞ'DA ANADOLU'DA KURULAN UYGARLIKLARI**

Asya'nın en batısında yer alan Anadolu'ya Romalılar güneşin doğduğu yer anlamından Anatolia adını vermiştir. Türklerde su kırbacına suyu "ana doldur" anlamında Anadolu demişlerdir. Bulunduğu konum itibarıyla eşsiz bir coğrafi alanda yer alan Anadolu medeniyet havzası; Mezopotamya, Mısır ve Akdeniz medeniyet havzalarından etkilenmiştir. Ticaret yolları üzerinde olan ve kıtaları birbirine bağlayan Anadolu aynı zamanda önemli su kaynaklarına, tarım arazilerine ve yer altı zenginliklerine de sahiptir.

Anadolu uygarlıkları ve bu uygarlıkların çevre kültürlerle ilişkileri

#### **- Hititler**

#### **- Frigler**

#### **- İyonlar**

#### **-Urartular**

#### **-Lidyalılar**

Anadolu tarihi hakkındaki ilk yazılı kayıtlar Akatlara ait olmuştur.

#### **MÖ II. BİNDEN MÖ VI. YÜZYILA KADAR TÜRKİYE**

#### **2. HİTİTLER:**

Anadolu'da siyasi teşkilatlanma önceleri şehir devletleri halinde olmuştur. **Anadolu'da ilk siyasi birlik Hititler zamanında olmuştur**.

Kafkaslar üzerinden geldiği sanılan Hititler MÖ-2000 yıllarında Orta Anadolu'da Kızılırmak çevresine yerleşmişlerdir.

Hititler **Hattuşaş (Boğazköy)** başkent olmak üzere bir devlet kurdular. Hitit Devleti'nin

Bu dönemin en önemli olayı Hititler ile Mısır'ın **Kadeş'te** Kuzey Suriye toprakları için karşı karşıya gelmesidir. 16 yıl süren



savaşlardan bir sonuç alınmamıştır. MÖ 1280 de aralarında **Kades Antlaşması** imzalanmıştır. Bu antlaşma tarihte bilinen ilkyazılı antlaşmadır.

-Hititler MÖ 1200'lerde Ege göçleri ile batıdan gelen kavimlerin Hitit Devleti'ni yıkması sonucunda MÖ 700 yıllarında önce Asurlara sonra da Perslerin hâkimiyetine girmişler.

#### **Hititlerde Ordu:**

Hititlerde eli silah tutan bütün erkekler askerlik yapmak zorundaydı. Savaş arabalarında biri sürücü, ikisi okçu üç savaşçı bulunurdu. Ordu; yaya, atlı ve savaş arabalı askerlerden oluşurdu. Yaya askerler; mızrak, kılıç, kalkan, balta, topuz gibi aletler kullanırlardı. Savaş Arabalarındaki askerler ise ok ve yay kullanırlardı.

#### **Hititlerde Kültür ve Medeniyet:**

Devletin başında "Büyük Kral" unvanını taşıyan bir hükümdar bulunurdu. Kral, aynı zamanda **-başkomutan, -başrahip ve baş yargıç** sayılırdı. Kralın yetkileri "**Pankuş**" denilen bir meclis denetlerdi. Kraldan sonra en yetkili kişi "**Tavananna**" denilen kraliçeydi.

**Tavananna'nın Yetkiler:** Tavananna, kralın olmadığı zamanlarda Pankuş'a başkanlık eder, dini toplantılar ve bayramlar düzenlerdi.

#### **Hititlerde Din Anlayışı:**

Anadolu'da MÖ 1700'lerde kurulan Hititlerde kralların, gücünü tanrıdan aldığına inanılır ve kralların emirleri tanrının emriymiş gibi görülürdü. Fakat krallar kendilerini tanrı olarak görmezlerdi. Bu yüzden Hititlerin yönetimi dine dayalı bir krallık veya teokratik bir monarşi olarak ifade edilebilir

Çok tanrılı bir dini inanışları vardı. Komşu ülkelerin tanrılarını benimsediklerinden **Bin Tanrı İli** olarak anılmışlardır.

**Hititlerde sosyal yapıda** en üst sınıfı kral ve ailesi oluşturmuştur. Bu sosyal yapı;

- **asiller,**
- rahipler,**
- sanatçılar,**
- askerler,**
- memurlar ve köleler** gibi sınıflara ayrılmaktaydı.

**Ekonominin temeli** tarım, ticaret ve hayvancılığa dayanırdı. Topraklar tanrıların ve kralın ortak malı sayılırdı.

**Yazı:** Hititler Hint-Avrupa dillerinden birini konuşurlardı. Hititler Asurlardan aldıkları **çivi** yazısı ve kendi buluşları olan **hiyeroglif** yazısını kullanmışlardır. Hitit Edebiyatı daha çok dini nitelikte Mezopotamya edebiyatının etkisi altındaydı. Hititler, Asurlulardan aldıkları çivi yazısıyla beraber kendi icatları olan hiyeroglif yazısını da kullanmışlardır. Tarihte ilk defa objektif tarih yazıcılığı Hititlerde başlamıştır. Çünkü Anallar adıyla tuttukları yıllıklarını tanrılara hesap vermek amacıyla yazılmıştır.

**Hitit sanatı;** Mezopotamya sanatının etkisinde gelişmiştir. Heykelticilik ve kabartmacılık gelişmiştir. Kabartma sanatının en önemli eseri **Alaçahöyük'deki Sfensli Kapı, Güneş Kursu, Yazlıkaya ve İvriz** kabartmalarıdır.

#### **Hukuk:**

Hititler hukuk kurallarında Mezopotamya'dan etkilendiler. Hititlerde **adalet güneşle** sembolleşmiştir. Güneş tanrıçası aynı zamanda hak ve adaletin koruyucusudur. Hititler Mezopotamya'dan aldıkları kanunlara eklemeler ve düzeltmeler yaparak Anadolu'daki ilk kanunları oluşturmuşlardır. Kadınlara

mülkiyet hakkı ve resmi nikâh zorunlulukları vardı. Kadınlara da boşanma hakkı tanınmıştı. Cezaları Sami kavimlerinden farklı olup Babililere göre daha hafif ve insancıldı. Bu yönüyle Sümer kanunları gibi daha insancıldı. Cezalar genelde bedelinin ödenmesi şeklindeydi. Ölüm ve işkence cezaları yerine tazminat cezaları konmuştu. Yalnız insanları değil havan ve bitkileri de korumaya yönelik kanunlar koymuşlardı.

Medeni hukuk ve ceza hukuku büyük gelişme göstermiştir. Hitit kanunları, hür vatandaşlara olduğu kadar kölelere de mülkiyet hakkı tanımıştır. Köleler bedelini ödedikleri takdirde özgür kalabiliyorlardı.

### **3. İYONLAR**

Anadolu'da bugünkü İzmir ve Aydın illerinin sahil şeridinde Antik Çağ'da verilen addır.

Dor istilası sonucu Yunanistan'dan kaçan Akalar tarafından Ayvalık, Efes, Foça, İzmir, Kuşadası, Milet ve Milas çevresinde kurulmuşlardır. Dünyanın yedi harikası arasında gösterilen **Efes Artemis Tapınağı İyonyalılar döneminde inşa edilmiştir.** Özgür düşünce ve pozitif bilimlerin öncüsü İyonlar.

**Mora'yı istila eden Dorların önünden kaçan Akalar tarafından kurulmuştur.** Batı Anadolu kıyılarının Menderes Nehri'nin Ege Denizi'ne döküldüğü bölgeye İyonya ve burada yaşayanlara İyonyalılar denir.

Eksi Çağ Anadolu uygarlıkları içinde sosyal yaşam düzeyi en yüksek ve en gelişmiş toplum İyonyalılardır. İyonlar, Akdeniz, Marmara ve Karadeniz'de ticaret kolonileri kurdular.

- verimli toprakları
- uygun iklim koşulları
- deniz ticaretinin gelişmiş olması
- düşünce özgürlüğüne verilen önem gibi sebeplerden dolayı İyonyalılar oldukça gelişmiş bir düzeye çıktılar.
- İyonlar denizci bir millettir.
- Demokratik rejim ve hukuk devleti niteliklerini taşıyan ilk şehir devletleri burada ortaya çıkmıştır. Bu nedenle İlk Çağ'ın Rönesans Dönemi olarak görülmektedir.

-İyonya kültürü Avrupa kültürünün özünü oluşturur. İyonlar ayrı şehir devletleri halinde yaşamış siyasi yönden birlik kuramamışlardır. **Milet, Efes, Foça (Phokai), İzmir (Smyrna), Teos, Sisam (Samos), Sakız (Khios)** önemli İyon şehirleriydi. Önce Lidyalılara ve daha sonra da Pers İmparatorluğuna bağlandılar. İyonlar Fenikelilerin yardımı ile Asurluların önünden kaçan Mezopotamya kökenlidirler.

**Felsefe, tarih, astronomi, matematik. Tıp alfabe yazısının batıya taşıyarak buralarda bilimin temelini atmışlar.**

Matematikte Thales (Tales) ve Hythagoras (Pisgor), felsefe de Diyojen,

tıp alanında Hipokrat, -tarihte Herodotos ünlü isimlerdir.

İyonların; Efes'te yaptıkları **Artemis Tapınağı** dünyanın yedi harikasıdır biri sayılır.

İyon Edebiyatının en önemli eserleri: **Homeros'un İlyada ve Odise destanıdır.**

Fenikelilerden alfabeyi alan İyonyalılar bunu yeniden düzenleyerek İyon alfabesi durumuna getirmişlerdir. Bu alfabe bazı değişikliklerle Yunanlılara onlardan Romalılara ve daha sonra Batı dünyası bu alfabeyi öğrenmiştir.

**Not:** Fenike alfabesini batıya İyonlar aktarmıştır.

### **4. URARTULAR:**

Urartular MÖ. 600MÖ-900'lerde başkendi Tuşpa (Ven) idi. Asya kökenli Hurriler tarafından Van gölü çevresinde **federal** anlayışta bir devlet kurmuşlardır.

Urartular yaklaşık 200 yıl Doğu Anadolu'da önemli bir güç oluşturdular. Urartuların bölgedeki siyasi varlıklarına, Medler son vermiş.

Urartular Asurluların istila ve saldırılarına sıkça maruz kalmışlardır.

**Sanat alanında;** Asurların etkisinde kalmışlardır.

-Urartular madencilik ve maden işletmeciliğinde çok başarılı olmuşlardır. Geçim kaynakları tarıma dayanan Urartular baraj ve sulama kanalları yapmışlardır.

**Dini İnanış:**

Çok tanrılı bir dini inanışları vardı. Geniş yetkilere sahip krallar, yaptıkları işleri tanrıları "**Haldi**" adına yaparlardı. Krallar tanrı değildi ama onun yerine hükmederlerdi.

**Günümüze Kalan Tarihi Eserler:**

-Van'da bulunan Van kalesi ve Çavuştepe Kalesi  
-Erzincan'da Altıntepe Kalesi bu dönemin eserleridir.

**4. FRİGYALILAR (MÖ 800-MÖ 676)**

**Frigyalılar;** MÖ 1200 yılında boğazlar üzerinden Anadolu'ya gelen Balkan kökenli boylardan biridir. Hititlerin Anadolu'daki siyasi varlıklarının sona ermesiyle MÖ VIII. Yüzyılda Batı Anadolu'dan Kızılırmak kıyılarına kadar uzanan topraklara siyasi bir güç haline geldiler. -Başkentleri **Gordion (Ankara-Polatlı)** şehri olmak üzere devletlerini kurmuşlar. Ancak hiçbir zaman ülke genelinde siyasi birlik sağlayamadılar. -Frigya Devleti Gordios tarafından kurulmuştur.

Friglerin efsane kralı, Krall Midas'tır. Kral Midas döneminde bütün Orta Anadolu'nun, tamamına egemen oldular. Frigler krallıkla yönetiliyordu.

**Tarım:**

Temel uğraşları tarımdır. Dokumacılık, madencilik ve ağaç işlemeciliğinde ileri gitmişlerdir.

**Tapetes** adı verilen kilimleri ve çivi kullanmadan yaptıkları mobilyaları ile tanınmışlardır.

Ayrıca "**fibula**" adını verdikleri çengelli iğneleri icat etmişlerdir.

**Edebiyat:**

Fabl adı verilen hayvan hikâyelerini dünya edebiyatına kazandırmışlardır.

**Hukuk:**

Ziraatçı bir kavim olduklarından dini inanışlarında bunun etkisi görülür. Öküz öldürmek ve sapan kırmanın cezası ölümdü. Tarihçi Herodotos, Friglerden Anadolu'nun en zengin halkı olarak bahsetmiştir.

**Friglerin Yıkılışı:**

MÖ 600'de Lidyalıların egemenliğine giren Frigya Devleti'ne Kafkaslar üzerinden gelen **Kimmerler** son vermiştir (MÖ 676).

**5. LİDYALILAR (MÖ 687-546)**

Lidya, bugünkü Gediz ve Küçük Menderes ırmakları arasında kalan bölgeye İlk Çağda verilen addır. Lidyalılar MÖ 1200 yıllarında Anadolu'ya gelmişler. Gediz ve Menderes nehri arasında yaşayan Lidyalılar önceleri Hititlerin sonra Friglerin egemenliğinde yaşadılar.

Friglerin yıkılmasından sonra **Giges** adlı bir kral, Lidya devletini kurdu (687). Lidyalıların en güçlü ve parlak dönemi son kralları **Krezüs** zamanına rastlar.

**DOĞU AKDENİZ UYGARLIĞI**

**1- Fenike Medeniyeti**  
**2- İbrani Medeniyeti.**

**FENİKELİLER:**

Sami asıllı bir kavim olan Fenikeliler, Akdeniz kıyıları ile Lübnan'a yerleştiler. Fenikeliler (MÖ 1200) Lübnan dağları ile Akdeniz arasında devlet kurmuşlardır.

Toprakları; tarıma elverişli olmadığından deniz ticareti ile uğraşmışlar ve Akdeniz'in çeşitli yerlerinde Koloniler kurmuşlardır. Ayrıcı kent devletleri halinde yaşayan Fenikelilerin en güçlü kent devletleri **Biblos, Sayda ve Sur** şehirlerini kurdular.

Tüccar bir toplum olan Lidyalılar ticaret sayesinde zenginleşmişlerdir. Kara ticaretine büyük önem vermişlerdir. Ticaret önemli gelir kaynağıydı. Bu nedenle Lidyalılar, Sardes'ten başlayarak Persler tarafından yapılan Kral Yolu'nu geliştirmişler. Bu yol üzerinden Mısır, Mezopotamya ve Yunan kent devletleriyle yoğun ticaret ağı kurmuşlardır.

Mezopotamya ve Ege Havzası arasında var olan ve Asurların da kullandığı ticaret yolu sayesinde Doğu ile Batı arasında kültürel etkileşim artmıştır.

**Parayı Bulmaları:**

Lidyalılar, MÖ 700'ü yıllarda mal takasına dayalı ekonomiden paraya dayalı ekonomiye geçişi sağlamışlardır. Tarihte ilk defa uygarlık tarihine yaptıkları en önemli katkıları "elektron" adı verdikleri parayı kullanmalarıdır.

**Ordu:** Lidyalılar paralı askerlerden oluşan ordular kurmuşlardır. Ancak paralı askerlerde vatan ve millet ruhu olmadığından savaşlarda pek üstünlük sağlayamadılar. Bu yüzden Lidyalılar kısa sürede zayıflamış ve yıkılmışlardır. Başkenti **Sardes** şehri kültür ve sanat merkezi durumundaydı. Bu devlete MÖ 546'da Persler son vermiştir.

**AVRUPA MEDENİYET HAVZASI:**

Avrupa adı Sami dillerinde güneşin battığı yer anlamındaki "erep" kelimesinden türemiş, Yunancada Europa hâlini almış ve Adalar (Ege) Denizi'nin batısındaki ülkeler için kullanılmıştır. Avrupa; kuzeyde Arktik Okyanusu, batıda Atlantik Okyanusu, güneyde Akdeniz ve doğuda Asya kıtası ile çevrili bir kıtadır. İnsanların tarih öncesi devirlerden beri yaşadığı bu kıta, Yunan ve Roma medeniyetleri gibi köklü medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır.

**Yunan Şehir Devletleri:**

Adalar (Ege) Denizi'nin etrafındaki alanda ortaya çıkan Yunan şehir devletleri, Avrupa medeniyetinin oluşmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Bu şehirlerden Atina ve Sparta öne çıkan iki önemli kenttir. Bu şehirler dış tehditlere karşı birlikte hareket etmiş, ancak barış zamanlarında birbirleriyle çekişmişler. Atina Şehir Devleti'nin güçlü bir donanması, Sparta'nın ise piyadelerden oluşan bir kara ordusu vardır. Atina-Sparta rekabeti birçok savaşa sebep olduğundan Yunan şehir devletlerinin aralarında uzun süre birlik sağlanamamıştır.

**ROMA MEDENİYETİ**

İtalya Yarımadası'nda oluşan bir medeniyettir. Akdeniz ve çevresinde geniş bir alanda etkili olmuştur.

**-On İki Levha Kanunları'nın** hazırlanması

-Latin alfabesi

-Miladi takvime son şeklini verilmesi bu medeniyet döneminde gerçekleşmiştir

Türkiye'deki Çemberlitaş, Bozdoğan kemeri, Agustus Tapınağı, Roma Hamamı, Aspendos Tiyatrosu önemli Roma eserlerindedir.

Fenikelilerin en ünlü ticaret kolonisi; Kuzey

Afrika'daki Kartaca idi. Eski doğu kültürünü Akdeniz'e taşımışlardır.

**Uygarlığa Katkıları:**

-Tarihte ilk camı onlar bulmuşlardır.

-Mısır'dan öğrendikleri resim yazısını geliştirerek bugünkü Latin alfabesinin temellerini atacak 22 harflik alfabe bulmuşlardır.

-Denizde yıldızlara bakarak yönlerini tayin etmiş ve yeni ülkelere yelken açmışlardır.

Her Fenike gemisinde not alan, hesap tutan, okuryazar bir adam mutlaka bulundurmışlardır.

-Sabunu buldular.

-Fenikeliler, diğer Anadolu uygarlıkları gibi dokumacılıkta iler gitmişler. "tiftik" olarak adlandırılan keçi kılı dokuması ile "tapetes" adlı halı ve kilim dokumacılığı ile ünlenmişlerdir.

Düzenli bir orduya sahip olmadıklarından ve ordusun büyük bir kısmı ücretli askerlerden oluşan Fenikeliler siyasi açıdan güçlü olmadılar ve giderek güç kaybettiler. Bu nedenle Fenikeliler Asur, Babil, Pers ve Yunanlılara vergi vermek suretiyle varlıklarını sürdürmüşlerdir. MÖ VI. Yüzyılda Pers istilasına uğramıştır. Makedon Kralı İskender tarafından yenilgiye uğratılmışlardır. MÖ 65 yılında Roma'nın Suriye eyaletine bağlanmışlardır.

### **İBRANİLER**

MÖ. 1500'lerde Filistin ve Lübnan dolaylarında yaşıyorlardı. Sami ırkından olan İbraniler Hz. Musa (a.s) zamanında birlik halinde geldiler.

**Hız. Musa zamanında** Mısır Firavunu II. Ramses ile yapılan mücadele sonucu Kızıldeniz'i geçerek kölelikten kurtuldular ve Sina yarımadasına yerleştiler. İbranilerin gerçek bir devlet kurmaları MÖ 1200 yıllarında Filistin'e gelerek buraya yerleşmeleri ile olmuştur. MÖ 1025 yıllarında Hz. Davut (a.s) tarafından kurulan İbrani devletinin başkenti **Kudüs** oldu. En güçlü dönemi Hz. Süleyman (a.s) zamanında

yaşadılar. Hz. Süleyman (a.s) 'ın ölümünden sonra İbrani medeniyeti bozularak **İsrail ve Yahudi** devleti olmak üzere ikiye ayrıldı(MÖ 933). Güney Filistin'de Yahudi, Kuzey Filistin'de İse İsrail Devleti olarak iki farklı adla varlıklarını devam ettirdiler.

Ek:

Eski Taş Çağına ait ilk izlere İspanya'daki Altmaria ve Fransa'daki Lascux (Laskö) mağaralarında rastlanmıştır.

### **Eski Taş Çağı'nın genel özellikleri:**

Yerleşim yerleri mağara ve kaya sığınaklarıdır.

Mağara duvarlarına av ve hayvan resimleri yaptılar.

Çakmak taşlarının yontulmasıyla baltalar ve kesici aletler yaptılar.

Klan (aile) şeklinde yaşadılar.

Avçılık ve toplayıcılık temel geçim kaynaklarıdır.

**Orta Taş Çağına** ait en önemli yerleşim merkezi Güney Tacikistan'da "Kuldara" (Ceyhun nehrinin yukarı kısmı) bölgesidir.